



"ASLAN SÜTÜ ARAMA" MOTİFLİ MASALLARIN ÇEŞİTLENMESİ VE "BİLMEM" MASALI

Ergin ALTUNSABAK*

Öz

Halk bilim çalışmalarında "ur-form" tespitini gerçekleştirmenin yerine masalların yayılma ve değişme süreçlerine yönelik çalışmalar ivme kazanmıştır. Bu konuda yapılan çalışmalar masalların kaynaklarından ayrıldıktan sonra aktarım sürecinde nasıl çeşitlendiğini göstermesi açısından önemlidir. Bir çeşitleme sürecini ele alan bu çalışmada masalarda önemli bir sınav olan "zor görevi yerine getirme" motifine karşılık gelen aslan sütü arama eyleminin beş ayrı masaldaki dönüşümü üzerinde bir inceleme yapılmıştır. Buradan hareketle masalarda motiflerin değişimine, bir masalda işlevsiz görünen motiflerin diğer masalda işlev yüklenmesine veya işlevini kaybetmesine örnek masallar üzerinden bakılmaktadır. Böylece masalın aktarım sürecinde uzatılabilmesini veya masalın bütünlüğünü bozmadan kısaltılabilmesini sağlayan unsurlar da göz önüne serilmektedir. Ayrıca bu çalışma aracılığıyla araştırmacı tarafından derlenmiş olan "Bilmem" masalının da diğer dört masalın bir çeşitlemesi olarak literatüre kazandırılması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: "Aslan Sütü Motifi", "Masal", "Çeşitlenme", "Bilmem Masalı".



THE VARIATION OF TALES WITH “THE LION’S MILK QUEST” MOTIF AND THE TALE OF BILMEM

Abstract

In folklore studies, instead of research on determining the "ur-form", studies on the spread and change processes of tales have gained momentum. Studies on this subject are important in terms of showing how tales diversify in the transmission process after they are separated from their sources. In this study, which deals with a diversification process, an examination is made on the transformation of the action of searching for lion's milk, which corresponds to the motif of "fulfilling a difficult task", which is an important test in fairy tales, in five different fairy tales. Starting from this point, the change of motifs in tales, the motifs that seem to be dysfunctional in one fairy tale gaining a function or losing their function in another tale are examined through example fairy tales. Thus, the elements that enable the fairy tale to be extended in the transmission process or to be shortened without disrupting the integrity of the tale are also revealed. In addition, it is aimed to introduce the tale "Bilmem", compiled by the researcher through this study, to the literature as a variation of the other four tales.

Keywords: “Lion’s Milk Motif”, “Tale”, “Variation”, “The Tale of Bilmem”

1. GİRİŞ

Bu çalışmada “aslan sütü arama” motifinin etrafında teşekkül eden beş masalda masalların değişme, gelişme ve çeşitlenme serüveninin nasıl gerçekleştiği, bu değişme sürecinde motifin işlevi ve masalda esas unsurun nasıl ve neden kalıcılığını koruduğu üzerine bir tartışma yürütülmektedir. Bu tartışmadan hareketle masalarda “urform”un izini sürmek yerine masalların nasıl katmanlaştığını ve çeşitlendiğini serimlemenin gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma aslında bir masalın diğer çeşitlemelerinden daha fazla motif ve epizota sahip olmasının o masalın daha özgün olduğu anlamına gelmediği görüşünü ileri sürmektedir. Her masal icra edildiği zamanda, bölgede ve icracının dilinde yeniden doğmaktadır. Nitekim, bu çalışmada da masalın

aktarım sürecinde masaldan çıkarılan veya işlevsizleşen motifler nedeniyle muhtevasının eksilmeye uğradığı gibi yayılma ve değişme sürecinde başka masalarla veya masal motifleriyle birleştirilerek muhtevasının zenginleştirildiği tespitine varılmaktadır. Bu görüşü desteklemek üzere Stith Thompson’un *Motif-Index of Folk-Literature* adlı çalışmasının “Quest for dangerous animals” alt başlığında da yer alan H1361 kodlu (Thompson, 1958) “aslan sütü arayışı” motifli Anadolu masalları literatüründe yer alan dört masal ile makalenin yazarı tarafından derlenmiş olan yine aynı motifli “Bilmem” adlı masal karşılaştırılmaktadır. Böylece masalların başka masalarla birleşme, ayrılma ve üzerine kurulduğu motifin aynı kalmasıyla birlikte masalların değişme ve gelişme serüvenine örnek bir çalışma yürütülmektedir. Masalların bu tür gelişme serüveniyle ilgili olarak öncelikle Saim Sakaoğlu’nun ifadelerini dikkate almak gerekmektedir. Sakaoğlu;

Masalların kaynağı olarak hiçbir coğrafyayı, kültürü ve dini temel olarak ele almamak gerekir. Masalların bir bütün olarak değil de tek tek ele alınması halinde belki bazılarını belirli coğrafyaya, kültüre veya dine bağlayabiliriz. Örneklerde görülen değişme, ne kadar büyük boyutta olursa olsun her masalda aslından gelen bir iz, bir kalıntı mutlaka bulunacaktır. (2021: 25)

diyerek bir masalın aslında üç tür değişmesi ve farklılaşması olduğundan bahsetmektedir. Birincisi; ilk defa anlatılan masal mükemmel değildir, ortaya çıktığı ve yayıldığı bölgelerde gelişip güzelleşecektir. Bu masalın birinci değişmesidir. Bunu, Sakaoğlu “olumlu gelişme” olarak nitelemektedir. İkincisi; yayılan masallar güzelleşmekle birlikte aslından bir şeyler de kaybetmeye başlamaktadır. Başka coğrafyalarda, kültür ve dinlerin etkisiyle masallar asıl şekillerinden uzaklaşmakla birlikte belki de güzelleşmeye devam edeceklerdir. Ancak bu arada asıl şekil, birinci maddede ifade edilen şekil az veya çok değişikliğe

uğrayacaktır. Bu değişmeyi ise Sakaoğlu, “yayılan gelişme” olarak adlandırmaktadır. Üçüncü değişimde ise masal, pek çok ülkede anlatılmaya başlanmış ve tekrar ana yurduna dönmüştür. Ancak iki şekil arasında son derece önemli değişimler görülmektedir. Ülkeden ham madde olarak göçürülen masal, âdeta işlenmiş madde olarak geri dönmüş ve çok şey kaybetmiş olmaktadır. Bu tür gelişmeye de Sakaoğlu, “tersine gelişme” demektedir. (2021: 25).

Yasak ve eşiklerin artışıyla masalların nasıl uzatıldığının ve çeşitlendiğinin bir örneği olarak da okunabilecek çalışmanın çıktılarını görebilmek için öncelikle aynı motif etrafında toplanan versiyonların özetleri verilmektedir. Daha sonra aralarında daha yoğun muhtevaya ve motife sahip “Bilmem” adlı versiyonun diğerlerinden farklılaşma nedeni ve şekli ele alınmaktadır. Bu karşılaştırmanın neticesinde masalların muhtevadaki birçok farklığa rağmen “aslan sütü getirme” eşiğinin üzerine odaklanılarak aslan ve aslan sütü motifinin halk anlatısındaki sembolik işlevi açıklanmaktadır. Böylece masalların çeşitlenme sürecinde pergel ayağı misali, motiflerin merkez olduğu ve anlatıların pergelin çizdiği dairenin çevresinde temas ettiği etkileşimlerle farklılaştığı sonucuna varılmaktadır. Ancak çeşitlenmeye rağmen bazı masal motiflerinin psikoanalitik fonksiyonları sebebiyle kalıcılığını koruduğu görülmektedir. Nitekim, Umay Günay’ın bahsettiği üzere; “Aynılık ve çeşitlilik masalların iki farklı özelliğidir. Masal kahramanları, faydalanılan nesneler, adet ve inançlar, çevre masallarda çeşitliliği ve zenginliği fonksiyonlar ise aynılık ve yeknesaklığı /tekdüzeliği sağlar. (2023: 608)”. Buradan hareketle çalışmada aynı motifli masalarda faydalanılan nesnelerin, kahramanın yardımcılarının, kahramanın yola çıkma nedenlerinin değişmesine ve çeşitlenmesine rağmen sütü getirilecek hayvanın (aslanın) ve sütün getirilme şeklinin (aslan yavrusunun derisinde) değişmemesi oldukça dikkat çekmekte; bu da gerçekleşen eylemin masalarda önemli bir mitik fonksiyona sahip olduğu anlamına gelmektedir. Bu nedenle ele alınan masallar arasında değişen unsurların tespit edilmesinin ardından “aslan sütü” motifinin ve “aslan

sütünü aslan yavrusunun derisinde getirme” eyleminin mitolojik fonksiyonu da çözümlenmektedir. Bu sayede Vladimir Propp’un “değişmez” (2024: 43) olarak gördüğü fonksiyonların neden değişmediğine ve fonksiyonun masalda yerini nasıl koruduğu sorularına bu çalışmayla katkı sunulmaktadır. Öte yandan bu çalışmada fonksiyonun değişmemesiyle birlikte o fonksiyonel eylemin yapıma şeklinin de aynı kalma nedeni tartışılmaktadır. “Aslan sütünün getirilmesi” Propp’un fonksiyonlar arasında ifade ettiği “büyülü nesnenin alınması” (2024: 12) fonksiyonu olarak okunacak olsa da bu büyümlü nesnenin masalların versiyonları arasında değişmesi beklenebilir. Yani bir masalda karpuzun diğer masalda armuda dönüşmesi gibi bu masalda da aslanın kurt veya ayı gibi başka bir yırtıcı hayvana dönüşmesi beklenebilirdi. Bununla birlikte sütün getirilme şeklinin de değişmemesi fonksiyonların içerisinde yer alan bazı varlık veya eylemlerin şeklinin de neden değişmediği sorusunu sormayı gerektirmektedir. Bu soruya odaklanmadan önce benzerlikleri, farklılıkları ve değişmeyi görebilmek üzere ele alınan aynı motifli masalların özetlerine bakmak gerekmektedir.

2- MASAL ÖZETLERİ

2.1- Bir Garının Oğlu

Fakir bir kadın ve oğlu zengin olmak umuduyla yola çıkarlar ve yolda görüp terkedilmiş sandıkları bir konağa yerleşirler. Konağa girdiklerinde odaların altın ve yiyeceklerle dolu olduğunu görürler. Birkaç gün geçer ve gelen gidenin olmadığını görünce eve yerleşirler. Oğlan evden altın alarak çarşıya gidip kendisine ok ve yay alır, sonra eve döner. Bazı günler ava gider, ceylan vurup getirir, anasıyla yerler. Bu konağın gerçek sahipleri ise geçici süreliğine yayladaki evlerinde olan kırk tane devdir. Diğer devler yaylada erzakları azalınca total deve “Hiçbir işe yaramıyorsun erzakımız azaldı git, konaktan al gel.” derler. Eve giden dev, kadınla karşılaşır. Kadını yiyeceğini söylediğinde, kadın da güçlü bir oğlunun olduğunu kendisini bulacağını söyler. Dev, kadına eğer kendisiyle birlikte olursa

onu yemeyeceğini söyler ve kadın kabul eder. İki ceylan avlayarak gelen oğlunu gördüğünde kadın, devi saklar. Bir müddet bu böyle devam eder. Oğlunun bu durumu anlayacağını söyleyen kadın, oğlundan kurtulmak için hastalanmış gibi yapar. Oğlundan kendisinin kurtulması için aslan ve kaplan sütü isteyerek onu kurtulamayacağı yere gönderir. Oğlu, uzun ve yorucu bir yolculuktan sonra aslan sütüyle kaplan sütünü elde edeceği yere varır. Oğlu oradan bir aslan ve bir kaplan yavrusuyla geri döner. Oğlanın geldiğini gören dev, oğlanın annesine “Yeşil Dağ’a gönder, oranın bağındaki üzümde iste; o üzümde yiyen kırk gün uyur, benim orada otuz dokuz kardeşim var, onu yerler.” der. Oğlan, bahsedilen yere varır ve o üzümde yiyerek uykuya dalar. Bunu gören bir dev, oğlanın kendisini de atını da yemek ister. Ancak oğlanın heybesindeki aslan ve kaplan, deve engel olur ve sırasıyla bütün devleri yerler. Oğlan uyandığında devlerin öldüğünü görür. Oğlan, devlerin kulübesini kontrol etmek ister. Kulübeye girdiğinde çok güzel bir kızla karşılaşır. Kız, padişahın kızı olduğunu ancak devlerin babasını yenerek kendisini tutsak ettiklerini ancak kendisine hiçbir şey yapmadıklarını sadece güzelliğini seyrettiklerini söyleyerek devler hakkında oğlanı uyarır. Hayatını kurtardığı için de oğlana varmak istediğini söyler. Oğlan, kızı babasına kavuşturup işlerini bitirdikten sonra gelip kendisiyle evleneceğini söyler ve nişanlanırlar. Daha sonrasında üzümde alıp annesine götürür. Oğlunun yine döndüğünü gören annesi oğlunu deve öldürtmek için tuzak kurar. Ancak dev, böyle bir yiğide kıyamayacağını söyleyerek onu öldürmez. Annesi oğlunun iki gözünü oyarak cebine koyar. Oğlanı alıp götürmesini söyler deve. Dev, oğlanı götürür ve bir kuyuya atar, atını da kuyunun başına bağlar. Onu kuyuda aslan ve kaplan besler.

Bir gün oradan geçen bezirgân oğlanı kurtarır. Onun gözünün açılması için bütün servetini harcar. Bu arada nişanlısı dönmeyince padişahın kızı bir han yaptırır. Nerede kör, topal ve ihtiyaç sahibi varsa gelsin burada yesin ve yatsın der. Kız her gün yemeklerin tadına kendisi bakar ve sonra ikram ettirir. Oğlan da bir gün aslan ve kaplanı bezirgâna emanet ederek oraya gider. Padişahın kızı bir tabakta nişan

yüzüğünü görür ve oğlanın orada olduğunu anlar. Padişah hemen düğün kurulsun der. Ancak oğlan gözleri görmediği için beklemek ister. Oğlan bir gün bahçede dolaşırken iki kuşun yardımıyla gözleri açılır. Bunun üzerine hemen düğün yapmak isterler. Oğlan işlerini bitirip geldikten sonra düğün yapabileceklerini söyler. Oğlan, intikamını almak için annesinin yanına gider. Annesi onu zehirlmeye çalışır. Devden olan beş çocuklarıyla birlikte annesini öldürür. Devi daha önce kendisini öldürmediği için öldürmez. Geri döner ve padişahın kızıyla evlenirler (Önkol, 2023: 16).

2.2- Keloğlan

Üç oğlu olan bir baba varmış. En küçük oğlu olan Keloğlan’a babaları ölünce kardeşleri hiç pay vermez. Keloğlan geçimini sağlamak için yola çıkar. Bir dağa gelir ve dağdaki çeşmeden su içip orada uyuyakalır. Uyandığında karşısına bir ihtiyar çıkar ve Keloğlan’a ne dersen dile benden der. Keloğlan, işsiz olduğu için kendisinden iş ister. İhtiyar ona iki tüy verir ve bu tüyleri birbirine vurduğunda istediğin her şey gerçekleşir der. İhtiyar kaybolur gözden, Keloğlan tüyleri alıp yoluna devam eder. Bir şehre gelir ve orada bir kavun karpuz bağına bekçi olarak işe girer. O şehrin padişahının da üç tane kızı vardır, üçü de bekârdır. En küçük kızı Keloğlan’ı görünce ona âşık olur. Ablalarına gidip evde kaldıklarını, babalarına evlenme isteklerini söylemeleri gerektiğinden bahseder. Bunun için babasına biri çürük, ikincisi yarı çürük, üçüncüsü tam olgunlaşmış üç armudu vezirle gönderir. Padişah, bu ne demek oluyor diye sorunca padişahın karısı kızların evlenme yaşının geçtiğini anlatmaya çalıştıklarını söyler. Padişah, sarayın önünden şehrin bütün bekârlarının geçmesini ve kızlarını altın toplarını vurdukları erkeklerle evlendireceğini söyler. İki kızı altın toplarını birilerine vurmuş olmasına rağmen en küçük kız kimseye vurmaz. Bunun üzerine oradan geçmeyen tek kişinin Keloğlan olduğu öğrenilir. Padişah onun da geçmesini ister ve en küçük kızı altın topu Keloğlan’a vurur. Padişah, kızının Keloğlan’ı seçmiş olmasına kızar ancak

mecburen evlendirir. Keloğlan ile kızını da saraya kabul etmez. Padişah, bir zaman sonra hastalanır ve bir hekim ancak aslan sütü ile iyileşebileceğini söyler. Diğer iki damadı aslan sütü aramak için yola çıkar. Daha sonra Keloğlan da aslan sütü aramaya gitmek ister. Padişah tarafından iki damadına en iyi atlar verilirken Keloğlan'a uyuz bir at verilir. Belki uçurumdan düşer de kurtuluruz diye. Keloğlan'la herkes alay eder. Keloğlan herkes dağıldıktan sonra iki tüyü çıkarıp birbirine vurur ve Hızır ile bir kır at karşısında belirir. Hızır, ona kırk gün kırk gece yol gidip kırk birinci günde bir dağa çıkacağını söyler. Dağda bir çamlığın yanında da bir ırmağın olduğunu söyler. Öğle sıcağında aslanların ırmağın kenara geldiğini, aslanların en arkasında annelerinin olduğunu onun da memesine bir kıymık battığını söyler. Aslana görünmeden git ve kıymığı çek der. O zaman sana istediğini verir, yapamazsan acısından seni parçalar der. Oğlan, Hızır'ın dediklerini yapar. Kıymığı çıkan aslan, Keloğlan'a ne dileği varsa istemesini söyler. O da aslan sütü ister. Aslan da sütü götürmek için kabı olup olmadığını sorar. Keloğlan kabı olmadığını söyleyince; aslan küçük yavrusunu sessizce öldürüp derisini getirmesini ister. Ancak yavrusunun sesi çıkarsa kendisini parçalayacağını söyler. Keloğlan denileni yapar ve sütü alır. Dönerken bir çobana rastlayıp ondan koyun alıp sütünü sağlar. Sonra da koyunu kesip derisini yüzer. Aslan sütünü koyun derisine, koyun sütünü de aslan derisine koyar. Bir çadır kurup kenarına sütleri asıp kılığını da değiştirerek diğer damatları bekler. Aslan derisinde sütü görünce diğer damatlar sütü almak ister. Keloğlan'da ancak kalçalarına bir nal ile işaret vurursa sütü verebileceğini söyler. Damatları bunu kabul ettikten sonra sütü alıp dönerler saraya. Ancak sütün aslan sütü olmadığı hekimler tarafından anlaşılır. Keloğlan, aslan sütünü getirip başından geçenleri anlatır. İnanmayanlar için de damatların kalçasına bakmalarını ister. Her iki damatta da nal izlerini görenler Keloğlan'a inanır ve damatları ayıplar. Keloğlan'ı da Padişah veziri yapar (Demir, 2021b: 405-409).

2.3- Aslan Sütü

Zamanın birinde bir yerde yaşayan bir karı koca vardır. Adamın karısı hastalanır. Kadın, aslan sütü içerse iyileşirim der, kocasına. Kocasını karısının isteği üzerine kılıcını alıp atıyla aslan aramaya çıkar. Uzunca bir yol gittikten sonra bir çeşmenin yanında ekmeğini yerken uyuyakalır. Uyandığında tepesinde bir ejderhanın olduğunu görür. Kılıcını çekip ejderhayı öldürür. Bunu gören bir kartal yanına gelip: “Bu ejderha benim yavrularımı yedi. Sen beni de yavrularımı da kurtardın, dile benden ne dilerse.” der. Adam, karısı için aslan sütü aradığını söyler. Kartal, o hâlde yanına biraz bu ejderhanın etinden biraz da şu çeşmeden su al; ben gak dedikçe et, guk dedikçe su ver der. Sırtıma bin, ben seni bir yere götüreceğim der. Kartal, adamı bir aslanın yanına götürür. Sütü var ama çok tehliktir der. Adam, aslana tuzak kurup aslanı yakalar. Adam, aslana kendisine zarar vermeyeceğini sadece süte ihtiyacı olduğunu söyler. Bunun üzerine aslan, iki yavrusunun ilerideki mağarada yaşayan yedi başlı bir devin elinde olduğunu, eğer yavrularını kurtarırsa ona sütü vereceğini söyler. Adam, dev bularak öldürür ve yavrularını kurtarır. Aslana yavrularını verip sütünü alır. Kartal, adamı sırtına bindirip evine ve karısına kavuşturur. Karısı aslan sütünü içip iyileşir (Demir, 2021a: 409-410).

2.4- Kafdağı'ndan Getirilen Aslan Sütü

Bir adamın atı vardır. Bu at gebe kaldığında adamın hanımı da gebe kalır. Adamın atıyla hanımı aynı gün doğum yapar. Bunların çocuğu ağladığında bu atın tayı da ahırda, tarlada ağlar. Çocuk, on iki-on üç yaşlarına geldiğinde çocuğun annesi ölür. Adam da bir müddet sonra başka bir kadınla evlenir. Adam çocuğunu çok sever ama üvey annesi bu evlatlığını hiç sevmez. Çocuk bir gün babasından eşi olmayan bir elbise, bir kılıç, bir de atının eyerinin mahmuzlarını altından yaptırmasını ister. Babası da bu isteğini yerine getirir. Üvey annesi bu çocuk için kötü planlar kurar. Çocuk bir gün gezerken at kışner. Çocuk, ata doğru yaklaştığında at, çocuğa annesinin kendisine kötülük edeceğini dikkat etmesi gerektiğini söyler. Üvey

annesi zehirli bir elbise, zehirli yemekler hazırlar ancak çocuk bunlardan kurtulur. Çocuğun atı, onu öldüreceklerini bu nedenle çocuğa kendi tüyünden bir çift alarak kaçıp kurtulmasını, ne zaman ki o tüyleri birbirine sürterse kendisinin yanında olacağını söyler. Çocuk, atın dediğini yapar ve uzaklaşıp bir şehre varır. Vardığı şehirde padişahın tarlasının hizmetkârı olur. Bu padişahın da üç veziri vardır. Padişahın da kendisi kördür. Kafdağı'nın ardındaki memesine bir parça ağaç batmış aslanın sütü getirilip gözüne sürülürse gözü açılacaktır. Vezirleri sütü aramaya gider, yolda bir çoban bunlara süt verir. Bunlar getirip padişahın gözüne sürünce padişahın gözü iyice kör olur. Padişahın küçük kızı bu gençle evlenmek istiyordur ama hizmetkâr olduğu için evlenemiyordur. O da gelip sen de aslan sütü aramaya git, belki seni de adam yerine koyarlar der. Bunu kabul eden genç, kendi atıyla çıkar aslan sütü bulmaya. Aslanı bulup bir ok atar. O okla aslanın memesindeki ağaç çıkar, aslan bayılır. Bu aslan sütünü sağlar, şişeye koyar. Sonra aslan sütü arayan vezirlerle karşılaşır. Onlara aslan sütü diye başka süt verip kandırır. Vezirleri dönüp geldiklerinde getirdikleri süt işe yaramaz. Bu genç getirdiği sütü kıza verip babasının gözüne sürmesini ister. Sürünce gözleri açılır. Vezirler bu sütün kendi sütleri olduğunu söyler. Padişahın kızı da bu sütü Keloğlan'ın getirdiğini söyler. Buna inanmazlar. Keloğlan'da onlara koyun sütü verdiğini söyler. Benim sütümden vezirler kızlarına süsünler; benimki yakıyor onlarınki yakmıyorsa iş ortaya çıkar der. Keloğlan'ın dediği gibi olur. Padişah da kızını Keloğlan'a verir (Akgün, 2000: 169-171).

2.5- Bilmem

Bir bezirgânın oğlu olan Bilmem, uzun bir bekleyişin ve bir dervişin hayır duasının neticesinde dünyaya gelir. Çocuğun ilkokul yaşlarına gelmesinden sonra babası tekrar ticaretine dönmek ister. Ancak babasının evden ayrılmasını çocuk istemeyince babası pazara götürerek ona hediyeler alır. İlkinde bir ihtiyarın sattığı kuşu alan babası, ikinci defa da yine aynı ihtiyarın sattığı atı satın alır. Daha sonra

babası kasaba, manava evine erzak göndermelerini döndüğünde hepsinin hesabını toplu ödeyeceğini söyleyip evde karısına yardım etmesi için de bir hizmetçi tutarak kervanını hazırlayıp evden ayrılır.

Bir zaman sonra çocuğun annesi eve her hafta et getiren kasap çırağıyla birlikte olmak ister. Çırak bu teklifi kabul etmek istemez. Kadının ısrarı üzerine çırak kafeste görmüş olduğu kuşu kesip yedirse kendisiyle birlikte olabileceğini söyler. Kadın hizmetçisine emir verir. Ancak hizmetçi kadın bu kuşu pişirdikten sonra kalbi ve ciğeri gibi iç organlarını o an okuldan gelen çocuğa yedirir, kasabın çırağına kuşu öyle ikram eder. Bunu gören çırak kızar, normal etin kasapta zaten olduğunu kendisinin özellikle kuşun iç organlarını yemek istediğini söyleyip evi terk eder.

Aradan bir zaman geçtikten sonra kadın tekrar çırakla yakınlaşmak isteyince çırak bu defa çocuğun tayını kesip kendisine yedirmesini ister. Kadının bu isteği yerine getirmek istediğini duyan hizmetçi, çocuğu taya bindirip evden uzaklaştırır. Gözünü açtığında bir çölün ortasındaki çadırın önünde kendilerine atı satan ihtiyar adamı gören çocuk şaşırır. İhtiyar çocuğu bekler gibi hoş geldin der. Bundan sonra sana ne söylenirse söylensin hepsine “bilmem” diyeceksin, zamanı gelince de muradına ereceksin der ve ona çadırın önündeki üç attan birer çift tüy almasını söyler. Nerede dara düşsen bu atlardan hangisinin tüyünü yakarsan o at senin yanında olacak der. Çocuğun başına bir de deri geçirip, kılığını da değiştirip gönderir.

Çocuk bir şehre girip o şehrin padişahının bağbanına çırak olur. Kendisine ne söylenirse söylensin her şeye bilmem der. O yüzden de orada adı Bilmem kalır. Bu bir gün bağban yokken o sihirli atlardan birisine binip at yarışlarına katılmak ister. Bunun gerçek hâlini de padişahın üç kızından en küçüğü görür. Bilmem’e âşık olur. Bilmem’le evlenmek istediği için kardeşlerine babam bizi neden evlendirmiyor diyerek babasına diğer kardeşleriyle birlikte biri çürük biri yarı

çürük biri de olgun olan üç karpuz gönderir. Babaları vezirlerden sorup durumu anlayınca şehrin bütün bekârlarının sarayın önünden geçmesini ister. Diğer iki kız, altın toplarını vezirlerin oğullarına atar ancak en küçük kız kimseye atmayınca padişah kimsenin kalıp kalmadığını sorar. Bağban ile Bilmem'in geçmediğini öğrenince onların geçmesini de emreder. Bağban da padişahın küçük kızına âşıktır ama bu kız Bilmem'e topu atınca herkes şaşırır ve bu kıza kızar. Çünkü Bilmem, çok pejmürde bir kılıktadır ancak kız gerçek kılığını biliyordur. Yine de padişah evlendirmek zorunda kalır ancak kızla Bilmem'i saraya almaz. Padişah bir müddet sonra hastalanır. Ancak aslan sütünün onu iyi edeceği söylenir. Diğer damatlar aslan sütü aramaya giderler. Bilmem, aradan bir zaman geçtikten sonra karısı Sultan Hanım'a babasından izin alıp kendisini de aslan sütü aramaya göndermesini söyler. Bilmem'in ilk defa konuşmasına çok şaşırarak karısı Sultan Hanım hemen gidip izin ister. Padişah izin verir ancak ona uyuz bir at vermelerini ve şehirden çıkana kadar da çocuklara taşlatmalarını ister.

Bilmem şehirden çıktıktan sonra sihirli atlardan birisinin tüyünü yakıp ata biner. At, onu doğrudan yine aynı ihtiyarın yanına götürür. İhtiyar, aslan sütünü nasıl elde edebileceğini söyler. İhtiyarın dediklerini yapan Bilmem, aslan sütünü elde eder. Döndüğünde diğer iki damadı da kandırıp kızlarına atının naliyla iz vurur ve onlara da aslan sütü diye koyun sütü verir. Hepsi döndüğünde gerçek aslan sütünün Bilmem'in getirdiği süt olduğu diğer damatların aslan sütünü kendileri bulmuş gibi padişahı kandırmaya çalıştıkları, Bilmem'in onlara yaptığı dövmeden anlaşılır. Bunun üzerine padişah ve diğerleri yaptıkları kötülükler için Bilmem'den özür dileyip af ister. Sonra da Bilmem'i veziri yapar. (KK-1)

3- ÇEŞİTLENME

Yukarıda başlıkları ve içerikleri kısmen farklı olan beş masal yer almaktadır. Ancak burada karşılaştırmayı yapmadan önce bu masalları farklı masallar olarak değerlendirmek yerine aynı masalın farklı versiyonları olarak değerlendirmek

gerektiği söylenebilir. Versiyon tartışması bazen “urform” arayışını beraberinde getirir de bu çalışmada özetleri verilen masalların her biri yeni bir icra olarak kabul edilerek bu masalların aralarındaki benzerliklerin ve farklılıkların teşekkül süreci üzerine odaklanılmaktadır. Böylece ele alınan masalarla halk anlatılarının sistematik çeşitlenme serüveninin bir örneği ve anlatı sisteminin işleyişi açığa çıkarılmaya çalışılmaktadır. Masal kahramanlarının “evden ayrılma”, “sınama”, “büyülü nesneyi elde etme” ve “dönüş” aşamaları sırasıyla bu masalların örneğinde karşılaştırıldığında elde edilen tespitler; anlatı sisteminde “epik yasalar”, “fonksiyonlar” ve “performans teori” gibi masal teorilerinin de yerini göstermektedir.

Benzerlik ve farklılıkların daha net ortaya konularak çeşitlenmenin de masalların hangi bölümlerinde yapılabildiğini belirleyebilmek üzere masalların beşinde de ortak bir eylem veya amacın olup olmadığına bakmak gerekir. Masalların özetlerinden görüleceği üzere bu masalların ortak eylemi için kahramanların aslan sütünü elde ederek zorlu görevi yerine getirmeleri denilebilir. Dolayısıyla masalların olay örgüsü ise evden uzaklaşan, belirli engelleri aşan ve daha sonra ise aslan sütünü elde ederek zaferi elde eden bir anlatı sistemini ortaya çıkarmaktadır. Aynı görevin katmanlaşarak çekirdek bir eylemi değiştirmesi ve masalları çeşitlendirmesi ise kahramanların yolculuğa çıkış nedenleri, yardımcıları ve büyüleyici nesneyi elde etme yöntemleri gibi hususların farklılıklarından kaynaklanmaktadır.

3.1- Evden Uzaklaşma

Beş masalın dört tanesinde evden uzaklaşma nedeni kahramanın ihanete uğramasıdır. Bunlardan ikisinde ihanet eden kahramanın annesi, birisinde üvey annesi, birisinde ise kardeşleridir. Kahramanın evden uzaklaşma nedeninin ihanet olmadığı “Aslan Sütü” adlı masal ise diğerlerinden aslan sütü motifini anlatan kısa bir masal formuna ulaşmış olması nedeniyle ayrılmaktadır. Buradan hareketle

kahramanın evden uzaklaşmasına “ihanet” gibi bir neden konulduğunda masalın katmanlaşarak çeşitlendiği görülebilmektedir. Hatta bu noktada ihanete uğrayarak evden uzaklaşan kahramanların yer aldığı masalların giriş epizotları başka bir masalın giriş epizoduyla oldukça benzer de olabilmektedir. “Bilmem” masalının evden uzaklaşma epizodu ile “Kuş Başı” masalının giriş epizodu arasındaki benzerlik bu görüşü destekleyen en yakın örnek olarak gösterilebilir; “Kuş Başı” masalında cevahir yumurtlayan kuşun sahibinin karısı, yumurtaları satın almak için gelen adamla yakınlaşmak ister. Ancak adam kadına karşı koymak ister. Çünkü bu adam yumurtalar sayesinde çok para kazandığı için kuşun sahibi olan adama karısıyla yakınlaşarak ihanet etmek istemez. Kadına karşı koymak için de cevahir yumurtlayan kuşu kesip kendisine yedirmesini ister. Kadın, adamın söylediğini kabul eder ancak kuşun kafasını ve yüreğini kadının çocukları yer. Daha sonra evden uzaklaşan çocuklar çeşitli maceralara atılırlar. (Sakaoğlu, 2002: 386). “Kuş Başı” masalında adamın yemek istediği cevahir yumurtlayan kuş ile, “Bilmem” masalında yer alan kasap çırağının yemeğe çalıştığı kuş neredeyse aynı kuştur. “Bilmem” masalında Bilmem’in kuşu yemesine rağmen yolculuğunda bu kuşu yemiş olmanın bir etkisi olmaz. Ancak “Kuş Başı” masalında kuşu yiyen kardeşler gittikleri her yerde altın bulurlar. (Sakaoğlu, 2002: 386).

“Bir Garının Oğlu” masalında kahraman, annesiyle birlikte geçimlerini sağlamak üzere evden uzaklaşır. Çünkü kahraman ve annesinin asıl evi, yolda denk geldikleri devlere ait olan evdir. Ancak masalın muhtevasına bakıldığında bu, esas evden uzaklaşma fonksiyonunu yerine getirmemekte “Bilmem” masalındaki evden uzaklaşmanın bir katman daha eklenmiş hâlini oluşturmaktadır. Anne sonradan yerleştikleri evde oğluna kötülük eder ve “Bilmem” masalında annenin kötülüğü sonucunda evden uzaklaşma burada da benzer şekilde gerçekleşir. “Kuş Başı” masalının benzer ve eksik formları “Bilmem” ve “Bir Garının Oğlu” masalının giriş epizodunda böylece yer alır. Bilmem masalında annenin çırakla olan münasebetinin neticesi olan uzaklaşma, bu masalda annenin devle olan

münasebetinden dolayı gerçekleşir. Evden uzaklaşma motifinin “üvey anne” motifiyle çeşitlendirildiği versiyonu ise “Kafdağı’ndan Getirilen Aslan Sütü” adlı masaldır. Bu masalda ise “öz anne” ihaneti değil “üvey anne” ihaneti söz konusudur. Benzer bir şekilde “Keloğlan” adlı masalda da kahramanın babası öldükten sonra evin en küçük oğlu olan kahramana kardeşleri mal vermeyerek ihanet etmişlerdir. Bunun üzerine kahraman geçimini sağlamak üzere başka diyarlara gitmiştir. Bu aşamadan sonra “Keloğlan” masalı, “Bilmem” masalı ile hemen hemen aynı olay örgüsüyle ilerlemektedir.

3.2- Sınavlar ve Olağanüstü Yardım

Kahramanın Sonsuz Yolculuğu adlı çalışmasında Joseph Campbell’ın “Erginlenme” başlığı altında belirttiği (2010: 113) sınavlar yolu, Axel Olrik’in de bahsettiği halk anlatılarında kalıplaştırmanın (2003: 185) en belirgin görüldüğü kısımdır. Sınav, aynı zamanda kahramanın evden uzaklaşmasından sonra açılacağı maceranın da ilk adımını teşekkül etmektedir. Kahramanın maceraya atılma arzusunun neticesinde ise olağanüstü yardım ve yardımcılar da genellikle bu aşamada ortaya çıkmaktadır.

“Bir Garının Oğlu” masasında annesi için aslan sütü getirmeye giden kahramanın özverisi, kendisine aslan ve kaplan yavrularının verilmesiyle mükâfatlandırılır. Bu verilen ödül, kahramanın sonraki sınamalardan zaferle çıkabilmesi için aynı zamanda kahramanı koruyucu işlevi de üstlenmektedir. Aynı işlev “Keloğlan”, “Bilmem” ve “Kaf Dağı’ndan Getirilen Aslan Sütü” masasında at ve at tüyü ile “Aslan Sütü” masasında ise kartal ile gerçekleşmektedir. Bu işlevleriyle bakıldığında anlatıda kahramanın sınavlar yolunu başarıyla gerçekleştirmesi için gereken nesne veya hayvanlar değişmiş ancak değişen bu unsurlar masalların akışında eylemin yönünü değiştirmemiştir. Çünkü nihai hedef, kahramanın elde edeceği büyülü nesneye doğru yol almaktır. Büyülü nesneye varmadan önce kahraman bu arzuyu ve özveriyi göstermeli; “Kaf Dağı’ndan Getirilen Aslan Sütü”

masalındaki gibi yola çıkmaya cesaret etmeli, “Aslan Sütü” masalındaki gibi ejderhayı öldürmeli veya “Bilmem” masalındaki gibi yeterince susarak sabır göstermeli ve olağanüstü yardımı hak etmelidir. Tüm bunların neticesinde ona yardım edecek nesneler veya hayvanlar bir yol gösterici tarafından takdim edilecektir. Ancak bazen bu yardım bir kişi aracılığıyla değil doğrudan bir hayvanın yardımıyla da gerçekleşebilir. Yine de bu anlatının seyrini değiştirmez. Bu masalların tamamında aynı göreve giden kahramanlara yardımcı olan nesne veya kişiler aynı olmasa da beşinde de kahraman, olağanüstü yardım ve yardımcıları eşliğinde görevi gerçekleştirme eşliğine geçmektedir.

3.3- Görevi Gerçekleştirme

Görevi gerçekleştirme şeklinin yani “büyülü nesnenin elde edilmesi”nin ele alınan masallardan sadece “Bir Garının Oğlu” adlı masalda farklı olarak yer aldığı görülmektedir. Oysa bu masalların tamamında kahramanın yola çıkma amacının “aslan sütü getirme” olduğu bilinmektedir. Sütü elde etme yöntemlerindeki küçük farklılıklar dışında kahramanların tamamının aynı eylemi benzer şekillerde gerçekleştirdiği görülmektedir. “Bir Garının Oğlu” adlı masalda kahraman, aslan sütü getirmeye gitmiş ancak yanına aslan ve kaplan yavrularını almıştır. Kahramanın yanına yavru hayvanları alması bu masalın diğer masallardan ayrılarak katmanlaştırıldığı bir nokta olarak değerlendirilebilir. “Keloğlan” ve “Bilmem” masalında kahramanlar aslan sütünü getirirken aslanın rızası üzerine sütü aslan yavrusunun derisinde getirmektedirler. Muhtemelen “Bir Garının Oğlu” adlı masalda kahramana aslan ve kaplan yavrusu veren ve oranın sahibi olarak belirtilen yardımcı diğer masallardaki aslan olmalıdır. Ancak diğer masallarda aslan, yavrunun kendisini değil kahramanın sütünü götürebilmesi için kahramana yavrusunun derisini vermektedir. Bu da masalların inşa sistemini gösteren en iyi örneklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu eylem, anlatının inşasında bir nevi üzerine kat çıkmayı sağlamaktadır. Kahramana aslanın canlı

yavrusunu vermesi masalın ilerde katmanlaştırılacağına işaret olmaktadır. Diğer masallarla aynı görevle yola çıkılmasına rağmen bu masalda kahramana farklı olarak aslan yavrusu verilmesi masalın ilerleyen yerindeki bir engeli tekabül etmektedir. Bir başka ifadeyle diğer kahramanın aslan yavrusunun derisini değil aslan yavrusunun kendisini alması yavru aslanın kahramana ilerleyen eşikte yardımcı olacağını göstermektedir. “Bir Garının Oğlu” adlı masalda da kahraman, aslan sütü bulmaya gittiği için aslan sütünü elde etmiş olmalıdır. Farklı olarak “Bir Garının Oğlu” adlı masalda var olan aslan yavrusu diğer masalarda sadece derisi için kullanılarak masaldaki fonksiyonu azaltılmıştır. Çünkü o yavrunun fonksiyonu masalı gerektiğinde uzatacak olan diğer görevlerde kahramana yardımcı olmaktır. “Bilmem” ve “Keloğlan” gibi masalarda esas görev yerine getirildiğinden bir nevi başka bir görev veya engel çıkarılmayacağından aslan yavrusu derisi kullanılarak anlatının bir aşaması terk edilmiştir. Okuyucunun “Keloğlan” veya “Bilmem” masalını okurken aklına gelecek olan “Neden aslan sütü aslan yavrusunun derisinde getirildi?” sorusu da böylece makul bir cevap bulmaktadır. Bu husus, masalın orijinalinde anlatıya kat atmayı sağlayacak nesnenin fonksiyonunu yitirmiş olması ile açıklanabilir. Böylece birçok masalda belirgin bir işlevi olmayan masal unsurlarına da bu yönüyle bakılabilir.

3.4- Dönüş ve Zaferi Elde Etme

Kahramanın zaferi Propp’un, “Kahraman Tanınır” (2024: 89) fonksiyonuyla ifade ettiği aşamada belirir. Bu aşamada “Kahraman bir işaretle bir damgayla veya ona verilen bir eşya ile tanınır.” (Günay, 2011: 39). Nitekim, ele alınan masalların üçünde sahte kahramanın ortaya çıkarılarak kahramanın dönüş eşliğinde tanınması benzer şekillerde gerçekleşir. Propp’un *Masalların Biçimbilimi* adlı çalışmasında belirttiği fonksiyonlardan bir kısmının bu masalarda belirgin olarak yer almadığı görülmektedir. Axel Olrik’in “epik yasalar”ı ile bu masallardan birkaçının tam uyum sağlamadığı da söylenebilir. Buradan hareketle masalları

benzeştiren veya farklılaştıran dolayısıyla masalları zamanla çeşitlendiren hususların aynı zamanda anlatıların bu fonksiyon ve yasalara bağlılığı ya da bunlardan uzaklaşması olduğu uzaklaşmanın da performans teori gereği meydana geldiğini söylemek mümkündür. Örneğin “Kahraman Bir Yasakla Karşılaşır” (Propp, 2024: 50) fonksiyonu “Bilmem” masalında yer almasına rağmen, bu fonksiyonunun devamında yer alan “Yasak Çiğnenir” (Propp, 2024: 52) eylemi gerçekleşmemekte, kahraman yasağa uyum sağlamaktadır. “Kahramanın Büyülü Bir Nesneyi ya da Yardımcıyı Edinmesini Sağlayan Bir Sınama, Sorgulama, Saldırı, vb. ile Karşılaşır” (Propp, 2024: 64) eylemi de “Keloğlan” masalında yer almazken “Büyülü Nesne Kahramana Verilir” eylemi masalların tamamında gerçekleşir. Dolayısıyla kahraman, zafere bu büyülü nesneler veya yardımlar sayesinde ulaşır.

Masalların tümüne bakıldığında “Aslan Sütü” masalının diğer masalların çekirdeği olduğu bu çekirdek anlatının zamanla anlatı sistemine uyum sağlayıp sağlamamasıyla ve masalın belirli aşamalarında icracıların başka masal epizotlarını eklemeleriyle anlatıların çeşitlendiği söylenebilir. Kahramanın evden uzaklaşma nedenleri, önüne çıkan engelleri aşma yöntemleri, kahramana yardımcı olan hayvan veya kişilerin özellikleri, kahramanın önüne çıkarılan engellerin sayısına göre anlatı muhtevası değiştirilerek aynı çekirdek anlatıdan farklı masallar çıkarılabilmektedir. Örneğin “Aslan Sütü” masalına bakıldığında sadece karısının iyileşmesi için onun talebi üzerine evden uzaklaşan ve sütü alıp dönen bir kahramanın yolculuğu söz konusudur. Oysa bu masalda kadın, kocasına ihanet etmek için onu evden aslan sütü bahanesi ile uzaklaştırmış olsa ve döndüğünde bunu anlayan kocası karısından intikam almak için başka bir yolculuğa sürüklense “Aslan Sütü” masalı, “Bir Garının Oğlu” adlı masalın “Bir Garının Kocası” adlı yeni bir icrasına da dönüştürülebilir.

Tüm bunlardan hareketle bu masalların benzerlik ve farklılıklarıyla masalda çeşitlenmenin nasıl gerçekleştiği söylenecek olursa; kötücül kadın tipinin “Bir Garının Bir Oğlu”, “Kafdağı’ndan Getirilen Aslan Sütü” ve “Bilmem” masalarında yer aldığı görülür. Böylece “kötücül kadın” motifinin “Aslan Sütü” masasına eklenmesiyle diğer masalların çeşitlendirildiği söylenebilir. Bu üç masadaki “kötücül kadın” motifi “Bir Garının Oğlu” adlı masalda ön plana çıkarak bu masalın ise diğer masallardan daha fazla uzaklaşmasını sağlamıştır. Böylece bu masal, Bilmem adlı kahramanın annesinden intikam aldığı bir masal versiyonuna dönüşmüştür. “Bilmem” masasında kahraman, aslan sütünü alırken aslanın yavrusunu da yanına alabilir, padişahın kızıyla evlenmeden önce şart koşabilir ve annesinden intikamını almaya gidebilirdi. Bu da her iki masal arasındaki farklılığı dev ve çırak gibi rol farklılıklarından öteye götürmezdi. Dolayısıyla “Bilmem” masalı da annenin birlikte olduğu kişinin dev değil çırak olduğu versiyon olarak teşekkül ederdi. Öte yandan “Keloğlan” masalının bu iki masaldan ayrılarak değişkenlik göstermesini sağlayan husus ise “Bilmem” ve “Bir Garının Oğlu” masasında kahramanın evden ayrılma nedeni olan kötücül anne motifinin değiştirilmiş olmasıdır. Bu da bu iki masalın bağlamsal kuramlarda tartışılan faktörler gereği teşekkül etmiş bir versiyonu olarak da okunabilir. Masalların bu nedene bağlı olarak değişme ve çeşitlenme süreci için Abdülkadir Önkol’un (2023) “Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Masallara Etkisi” ve Demet Şafak’ın (2019) “Masal Anası Arife Şafak’tan Derlenen Masalların Bağlamsal Kurama Göre İncelenmesi” adlı çalışmalara bakılabilir.

Öte yandan diğer masallardaki yardımcı sihirli atların “Bilmem”de üç tane olması da dikkati çekmektedir. Bu masalın uzatılması için Axel Olrik’in epik yasalarda belirttiği “üçler kuralı”nın bir karşılığıdır. Bu kurala göre kahraman en az üç defa engelle karşılaşabilir ve bu engellerin her birini bu atların birisiyle geçebilirdi. Ancak masal aktarım sürecinde kahraman yolculuğunda sadece atlardan birisini kullanmış, masalın başında vurgulanan üç atla masalın katmanlaştırılmasını

sağlayacak “üçler kuralı” kalıcılığını işlevsiz olsa da korumuştur. Masalların değişme serüvenine bağlı olarak epik yasalara dair bazı motiflerin diğer versiyonlarda yer almadığı görülmektedir. Ancak yine de masalın esas motifinin değişikliğe uğramaması dikkat çekmektedir.

Görüldüğü üzere aynı motifli masal başka yörelerde başka anlatıcılar tarafından aktarıldıkça değişime veya eksilmeye uğramaktadır. Bu anlatıdaki eksilmeler zamanla başka anlatıcılar tarafından başka masalların kahramanları, olayları ve nesneleriyle tamamlanmaya başladıkça masal da organik bir değişme sürecine girmektedir. Bu değişim de masalı zamanla çeşitlendirmekte bazen bir motifli masala birden fazla motifin eklenmesiyle üç-dört masalın birleşmiş bir formu ortaya çıkmaktadır. Ele alınan masalarda da benzeri bir sürecin gerçekleştiği görülebilmektedir. Esasen dikkati çeken ise bu değişme ve çeşitlenmeye rağmen bu masalarda bir motifin ısrarla değişmemiş olmasıdır. Peki, tüm bunların nihayetinde kahraman eşiği neden aslan sütüyle aşmaktadır ve burada esas motif yabani bir hayvan sütü getirme motifi olamaz mıydı? Bu sorular neticesinde aslanın mitik fonksiyonuna da değinmek gerekmektedir.

4- ZOR GÖREVİN DEĞİŞMEYEN MOTİFİ: ASLAN

Fantastik macera alanlarında sıradan insanların taşıyamayacağı yükleri taşıyan, göstermeyecekleri sabrı gösteren, gitmeyecekleri yolu giden, yap(a)mayacakları işi yapan, görmeyecekleri nesneleri gören, göstermeyecekleri olgunlukları gösteren insanların olağanüstü yolculuğu olan masallar; imtihanların, eşiklerin, engellerin dolayısıyla zorlukların bir betimlemesidir. Gülda Çetindağ Süme, gerçek hayatın izdüşümü olan masalların sınavlar yolundan ibaret olduğunu ve masalarda geçilmesi gereken pek çok aşamanın varlığını ifade ederek görüşlerine şunları ekler;

Kahramanın farkındalık kazanarak yola çıkması ile zorluklar ve engeller daima kendisini gösterecektir. Her bir sınav; kahramanın düşünmesi, akıl yorması, yiğitlik göstermesi gereken aşamaları içerir. Kahraman bu süreçte içinde bulunduğu durumdan hem kendi akli ve kabiliyeti ile hem de yardımcı unsurların tecrübesiyle çıkabilmeyi başarmalıdır ki bu başarı onun yolculuğunun sonundaki ışığı görmesi adına oldukça önemlidir. (2024: 1944).

Bu nedenle Umay Günay'ın dediği gibi “Masallarda masal kahramanlarının isimleri ve faydalandıkları nesneler değişmekte fakat masal kahramanlarının yaptıkları iş değişmemektedir.” (Günay, 2023: 608). Çünkü maceranın mekânı ve yapılacak iş farklı olsa da mesele o zor görevi yerine getirmektir. İnsanlığın gündelik yaşamında olduğu gibi bazen masallarda da bu zorluklar basit ama üst üste gelen engeller olabilir. Bazen de zorlukla imkânsıza yakın büyük bir görev olarak karşılaşılabılır. Günümüzde popüler bir motivasyon cümlesi olan “Zoru başarırız imkânsız zaman alır” ifadesi masal kahramanlarının katmanlı ve çeşitli zorlukların yer aldığı eşikleri atlamasının gündelik dildeki en iyi özetidir. Masalın kısaltılıp uzatılmasına göre bu zor görevler de motifler aracılığıyla katmanlaştırılır ve bu sayede masallar da çeşitlendirilmiş olur. Çalışmada ele alınan masallar bu bağlamda değerlendirildiğinde “Aslan Sütü Getirme” motifliyle sembolleştirilen zor görevin başka masal motifleri de eklenerek artırıldığı görülür. Motifle ilgili tanımlamasını yaparken Erkan Karagöz'ün ifade ettiği şekliyle;

Motif, en yalın ifadeyle anlatıcıların anlatı geleneğini devam ettirmesini sağlayan, anlatının en küçük yapı taşıdır. Daha anlaşılır bir ifadeyle, maddenin parçalanamayan en küçük elementi atomsa anlatıların parçalanamayan en küçük elementi de motiftir. Anlatılarda motiflerin üstlendiği işlev, Türkçe gibi eklemeli dillerde kelime kökünün ve kelimeyi oluşturan yapım eklerinin üstlendiği

işlevlere çok benzer. Nasıl ki yapım ekleriyle oluşturulan kelimeler olmadan bir cümle ortaya çıkmazsa motifler olmadan da bir anlatı ortaya çıkmaz; kelimenin kökünün parçalanamadığı gibi motifler de parçalanamaz. (2019: 76).

Öte yandan Demet Şafak'ın şu ifadelerinde belirttiği gibi;

Masalda yer alan motifler, masalın diğer unsurlarında olduğu gibi sabit, değişmez unsurlar değildir. Anlatıcının aracılığı ile canlı ve yaşayan bir varlık olan masal, motifleri açısından da değişkenlik gösterir. Anlatıcının bir masalı her anlatışında ilk öğrendiği şekliyle anlatması mümkün değildir. Anlatıcının zihninde taslak halinde yer alan bir masalın her anlatılışında masalın yapısal unsuru olan motiflerinde de değişim gözlenmesi olasıdır. (2015: 67-68).

O hâlde yukarıda çeşitlemeleri verilen masalarda kahramanların yolculuk şekilleri, meyveler, saldırganlar gibi birçok motifte değişiklik olmasına karşın yani bir masalda karpuzun diğer masalda armut olması gibi bu masalda da aslanın kurt veya ayı gibi başka bir yırtıcı hayvan olması beklenebilirdi. Bu noktada büyülü nesnenin neden aslan sütü olduğu ve yukarıdaki karşılaştırmada görüldüğü üzere masalın çeşitleri arasında birçok motif değişikliği olmasına rağmen bu motifin neden değişmediği dikkati çekmektedir. Hatta “Bilmem” adlı masalın çok daha detaylı ve uzun epizotlara sahip olmasına karşın bu eylemi yerine getirme şeklinin de (aslan sütünü aslanın yavrusunun derisinde getirme) neden değişmediği sorusunu sormak gerekmektedir. Bu soruya yönelik bir görüşü Linda Degh'in ifadelerinde bulmak mümkündür.

Bir masalcının çocukluğunda öğrendiği uzun bir hikâyeyi yazıdan okur gibi kusursuz tekrar etmesi tasavvur olunamaz. Ortak gelenekte korunan hikâyenin sabit dönüşümü mantıklıdır ve kendi

kurallarını izlemektedir. Eskilerden kalan hikâyelerden elde kalan bir şey yoktur, yalnızca taslakları kalmıştır. En uzun metnin teması en belirsizdir, hikâyenin temasının bileşimi en karmaşık olanın dönüşümü en güçlüdür. (Dégh, 2010: 213).

O hâlde aslan sütü, eskilerden kalan hikâyelerden birisinin taslağı olarak düşünülebilir. Bu durumda taslak olacak niteliğe sahip olan aslanın masallarda yüklendiği fonksiyonları göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Yukarıda bahsedilen masal dünyasında aslan sütü getirme motifi, imkânsıza yakın büyük bir iş olarak yerini almıştır. Çünkü aslan; tabiatın gücünün en nitelikli sembollerinden birisidir ve aslan sütü dolaylı olarak tabiattan insanın aldığı gücün temsildir. Bu noktada Stith Thompson’un *Motif-Index of Folk-Literature* çalışmasındaki “İnsan tüm hayvanlara hükmeder. Tanrı en büyük gücü aslana verir. Fakat insan bilgeliği sayesinde aslanı hükmü altına alır.” (1958: 160) ifadeleri dikkati çeker. O hâlde tanrı gücü aslana verdiyse insan da gücü aslandan ya alacaktır ya çalacaktır. Dolayısıyla “aslan sütü getirme” motifi mitolojik fonksiyona sahip olmakta, masallarda aslan sütünü elde eden insanın tabiatla elde ettiği üstünlük aslan üzerinden sembolleştirilmektedir. Bu noktada kahramanların bazı anlatılarda hayvandan bir tüy, bir parça alması ya da kahramanın alt ettiği düşmanın bir parçasını alması eylemi hatırlanabilir. Örneğin, “Yılğırbay onu bir kartaldan kurtarır. Av silahıyla öldürdüğü kartaldan bir telek alır.” (Karagöz, 2019: 87). Bu eylemin arkaik totem inançlarıyla ilgili olduğu söylenebilir. Dolayısıyla aslan sütü alma temelde kahramanın alt ettiği varlıktan bir nesne alması motifi olarak özetlenebilir. “Kırk Oğlanın Bacısı” (Helimoğlu Yavuz, 2009: 401) adlı masalda kahramanın alt ettiği kardeşinin dilini alması da bu eylemin masallardaki başka bir açık örneğidir. Bahsedilen bu motif gibi alt edilecek veya aşılması gereken düşmandan, bu masallara göre aslandan sütü elde etmek de Prometheus’un ateşi çalması gibi bir nevi tabiattan gücü insanın zimnen ele geçirmesidir. Çünkü Kamal Abdulla’nın ifadeleriyle “Aslan tabiatın

semboldür.” (2012: 136) Bunun diğer halk anlatılarında örtük şekillerini görmek de mümkündür. Dede Korkut Oğuznamelerinde, Basat’ın aslan tarafından büyütülmesi (Ergin, 2009: 206), yine Köroğlu anlatılarının doğu versiyonlarında kahramanın mezarda hayvan tarafından beslenmesi (Ekici, 2004), bir türeyiş ve kozmogoni mitine göndermeyle birlikte, bu kahramanlar ile aslan sütünü içip iyileşecek masal kahramanları arasında da tabiatın beslenme ve güç alma bağlamında semantik bir bütünlüğü içerir.

5- SONUÇ

Çalışmada beş masal incelenmiş, bu masalarda aslan sütü arama/getirme motifinin değişmeyen unsur olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun nedeni olarak da “Aslan Sütü” adlı masalın bu masaların çekirdeği olduğu görüşüne varılmıştır. Bununla birlikte aslanın halk anlatılarındaki işlevinden ve sembolik öneminden de bahsedilerek tehlikeli hayvan sütünün neden aslana atfedilmiş olduğu da tartışılmıştır. Bu tartışmanın neticesinde; aslan sütü motifinin bu masalardaki işlevine tabiatından, dolaylı olarak da anneden kopan bireyin erginlenme sınağı olarak bakılması gerektiği de söylenebilir. Böylece bu motif, tabiatın üstün gücü olan aslanın sütünü getiren kahramanın iktidarı sembolik olarak elde etme süreci olarak okunabilir. “Bilmem” masalında kahramanın diğer iki damada damga vurarak kendisinin kölesi olduğunu iddia etmesi örtük manada bu iktidar yolculuğunun tamamlayıcı bir ögesidir. Böylece masalda annenin kötücülleştirilmesi de kendisine makul bir zemin bulmaktadır. Anneden annenin iffetsizliği nedeniyle kopan kahraman, bu iffetsizlik ile anneden göbek bağına tamamiyle keser. Bu kesinme ayrılma olmadığı takdirde iktidarın bir sınağı olan aslan sütünü elde etmekte kahramanın muktedir olması da beklenemez. Çünkü aslan, bilinçlenen kahramanın tabiatındaki gücünün bir sembolü, süt ise o gücün iksiridir. Aslan sütü masalı, tabiatındaki gücü ele geçirme eyleminin sembolik bir öyküsü olarak dikkati çeker. Bu bağlamda masaların muhtevastaki birçok

değişikliğe rağmen aslanın değişmemesi de olağan karşılanmalıdır. Çünkü aslan, halk anlatılarında tabiattaki gücün sembolü olma misyonunu yüklenmiş ve aslan örneğinde insanın tabiatıdan aldığı gücün manifestosu bu anlatının çekirdeğinde gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle de masalda karpuzun armut yapıldığı gibi aslanın kurt veya ayı yapılması mümkün olmamaktadır. Anlatı geleneğindeki bazı motiflerin bu çekirdek anlatılar içerisindeki sembolik işlevine bağlı kalınması gerekmektedir.

Aynı motif etrafında teşekkül ederek esas unsuru korumakla birlikte masalların zamanla ekleme ve çıkarmalarla değişime uğrayarak çeşitlenmesinde ise masalların yapıları söz konusu olmaktadır. Yukarıda ele alınan masallarda Olrik’in “Epik Yasaları” ve yine Proop’un biçimbilimi çoğunlukla kendisine yer bulmaktadır. Bu da bir masalın yapı tahlilini yaparak ürünün anlatı geleneğiyle olan bağınyı teyit etmede oldukça fonksiyonel bir yöntem olmaktadır. Bununla birlikte masalların muhtevasına psikoanalitik bir yaklaşımla bakmak bu işlevsel yapının neden değişmediğini izah etmede önemli bir araçtır. Bu da masalların her zaman ortak bir mesajı verme veya hep o bilinen hikâyeyi anlatma kaygısında olduğunu, dolayısıyla içeriğin yapının değişmesini engellediğini göstermektedir. Çünkü bir süreci en basit yoluyla anlatmak için en kısa yolu izlemek gerekmektedir. Burada masalın psikoanalitik çözümlemesi, varılacak hedefi temsil ederken masalın yapısı da izlenen yolu ifade etmektedir. Buradan hareketle masal çözümlemelerinde hem yapısal hem de muhtevayı dikkate alacak çözümlemelerin yapılması, masalın da gelenekle olan ilgisini belirlemede gerekli yöntemlerden birisi olmaktadır. Böylece masalın yapısal çözümlemesinde işlev göstermeyen motif ve eylemlerin de masalda yer alma nedeni üzerine bir sorgulama fırsatı olacaktır. Örneğin, ele alınan bir masalda aslan sütü bulmaya giden kahramanın aslan yavrusu alıp döndüğü, diğer masalda yine aslan sütü bulmaya giden kahramanın aslan yavrusunun derisinde sütünü getirdiği görülmektedir. Masal aktarıldıkça değişime uğramış; aslan yavrusu ilerleyen

epizotlarda kullanılmayacak olduğunda aslan yavrusu sadece derisiyle masalın formunda kalıcılığını korumuştur.

Buradan hareketle anlatılarda motiflerin rastgele yer almadığı, sembolik değerlerini koruyacak şekilde işlendiği, bazı motiflerin değişim sürecinde fonksiyon kaybına uğradığı ancak masalda yer almaya devam ettiği, anlatıcının halk anlatılarının yapı basamaklarından zamanla uzaklaştığı, bazen anlatıların bu yapı basamaklarını başka anlatı parçalarıyla tamamladığı, bu aktarım sürecinde anlatı çekirdeğinin de zamanla değiştiği ve çeşitlendiği görülmektedir. Sözün kısası; yukarıda ele alınan dört masalın anlatı çekirdeğinin de “Aslan Sütü” masalı olduğu ve diğer masalların “aslan sütü getirme” motifinin etrafında teşekkül ettiği, aktarıcı etkisiyle bu çekirdek anlatıya zamanla başka masalların eklenerek masalların katmanlaştığı ve bir motif etrafında birden fazla masalın meydana geldiği söylenebilir.

Çıkar Çatışması Bildirimi:

Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması yoktur.

Destek/Finansman Bilgileri:

Bu makalenin yazarlığı ve / veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Etik Kurul Kararı:

Bu araştırmada yer alan sözlü kaynak verileri yazarın 2020 yılı öncesine ait arşivinden alındığı için bu araştırmada etik kurul kararına ihtiyaç bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Abdulla, K. (2012). *Gizli Dede Korkut*. (Akt. Ali Duymaz). (4. Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat
- Akgün, Y. (2000). *Trabzon Masalları Üzerine Bir Araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Campbell, J. (2010). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Çetindağ Süme, G. (2024). “ ‘Limon Kız’ Masalının Sembolik Çözümlemesi”. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 17(48), 1939-1953.
- Dégh, L. (2010). “Hikâye Anlatıcılar”, (Çev. A. Koç). *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2* (Yay. Haz.: M. Öcal Oğuz vd.). (2. Baskı). Ankara: Geleneksel Yayınları, 211-223.
- Demir, Necati. (2021a). *Anadolu Türk Halk Masalları*. 1. Cilt. Ankara: Altınordu Yayınları.
- Demir, Necati. (2021b). *Anadolu Türk Halk Masalları*. 5. Cilt. Ankara: Altınordu Yayınları.
- Ekici, M. (2004). *Türk Dünyasında Köroğlu*. Ankara: Akçağ Yayınları
- Ergin, M. (2009). *Dede Korkut Kitabı – 1*. (7. Baskı). Ankara: Türk Dili Kurumu Yayınları.
- Günay, U. (2011). *Elazığ Masalları ve Propp Metodu*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Günay, U. (2023). “Türk Masallarına Propp Metodunun Uygulanışı”. *Folklor/Edebiyat*, 29(115), 605-622.
- Helimoğlu Yavuz, M. (2009). *Masallar ve Eğitimsel İşlevleri*. (4. Baskı). İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yay.
- Karagöz, Erkan. “Motif-Index of Folk-Literature Kullanımı ve Karşılaşılan Bazı Sorunlara Çözüm Önerileri” *Millî Folklor*. 124 (Kış 2019): 75-90
- Olrik, A. (2003). “Halk Anlatılarının Epik Kuralları”, *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar* (Yay. Haz.: M. Öcal Oğuz vd.). Ankara: Geleneksel Yayınları, 177-189.

- Önkol, A. (2023) "Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Masallara Etkisi". AHBVÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi, (9), 11-24.
- Propp, V. (2024). *Masalın Biçimbilimi*. (Çev. Mehmet Rifat, Sea Rifat). İstanbul: Alfa Yay.
- Sakaoğlu, S. (2002). *Gümüşhane ve Bayburt Masalları*. Ankara: Akçağ Yayınları
- Sakaoğlu, S. (2021). *Masal Araştırmaları*. (9. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları
- Şafak, D. (2015). *Giresunlu Bir Masal Anası: Arife Şafak'ın Masal Anlatıcılığı ve Masalların Bağlamsal Çözümlemesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı. Ankara.
- Şafak, D. (2019). "Masal Anası Arife Şafak'tan Derlenen Masalların Bağlamsal Kurama Göre İncelenmesi". Millî Folklor, c. 16, sy. 122, ss. 64-75.
- Thompson, S. (1958). *Motif-Index of Folk-Literature: A Classification of Narrative Elements in Folktales, Ballads, Fables, Mediaeval Romances, Exempla, Fabliaux, Jest-Books and Local Legends*. 6 vols. Bloomington: Indiana University Press, 1955-1958.

Sözlü Kaynaklar

KK-1 Gülizar Y. (76 yaşında) ilkokul Mezunu, Kars Merkez Maksutçuk Köyü.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The similarities and differences between narrative genres such as fairy tales have been drawn attention to in folklore studies, primarily through theories and theories including the concepts of "urform" and "ecotype". With these text-centered theories and theories, the determination of the original product has been prioritized. In the last century, structural and contextual analyses of folklore products have revealed that similar stories were told in distant societies; the common structure and content of the narratives have been focused on, especially through the motifs, types and forms of fairy tales. This has accelerated studies on the processes of spread and change of narratives, rather than research on the determination of "urform". Studies on this are important in terms of showing how fairy tales diversify in the transfer process, as per performance theory, after being separated from their source. In this study, which deals with a variation process, an examination is made on the transformation of the act of the lion's milk quest, which corresponds to the "fulfilling the difficult task" motif, which is an important test in fairy tales, in five different fairy tales. From this point of view, it is revealed what is essential in the tale, what does not change randomly, and how the motifs that seem to be functionless in the tale are given a function in the other tale. Thus, the elements that enable the tale to be extended or shortened without disrupting its integrity during the transmission process are also revealed. In addition, it is aimed to introduce the tale "Bilmem", compiled by the researcher, to the literature through this study as a variation of the other four tales.

Method and Limitation

In addition, the question of why the animal and action in the "bringing of the magical object" motif, around which the tales discussed in this study are developed, does not change despite the change of other objects and actions in the tale is also emphasized. Based on this questioning, there is also a discussion about whether another animal will be used instead of this animal in the tale. Therefore, in this study, it is put forward that some motifs in the tale cannot be changed randomly since they are included in the tales not only with their structural functions but also with their mythological functions. Thus, an exemplary study limited to exhibiting the changes that fairy tales have undergone during the transfer process over many years or the elements that maintain their permanence in the tale despite these changes is constituted. All these analyses are carried out on the example of five different fairy tales. While four of these tales are available in electronic or printed literature, another one was compiled

by the researcher from oral sources. The names of the tales in the literature are "A Woman's Son", "Keloğlan", "Lion's Milk" and "Lion's Milk Brought from Kafdağı" respectively. The name of the tale compiled by the researcher was conveyed as "Bilmem (I don't know)" by the verbal source and was transferred to the study as compiled by the researcher. Since the full text of the compiled tale is not suitable for the volume of the study, a summary of the tale "Bilmem" is given in this study.

Results

As a result of the study, the following can be said if the findings are summarized. The function of the "lion's milk quest" motif in these tales is the initiation test of the individual who has broken away from his nature and indirectly from his mother in the narrative world. When considered from this perspective, the mentioned motif can be read as the hero's symbolic acquisition of power by bringing the lion's milk, which is the superior power of nature, by the hero. Thus, the malignization of the mother in three of these tales also finds meaning. The hero, who was separated from his mother due to the mother's unchastity, completely cuts the umbilical cord from the mother with this unchastity. Unless this absolute separation occurs, the hero is not expected to be able to obtain the lion's milk, which is a test of power. Because the lion is a symbol of the conscious hero's power in nature, and milk is the elixir of that power. When the tale of lion's milk is considered as a symbolic story of this act of taking power and seizing power from nature, it should be considered normal that the lion does not change despite the many changes in the content of the tales. Because in folk narratives, the lion has taken on the mission of being the symbol of the power in nature, and in the example of the lion, the manifestation of the power that man receives from nature is realized at the core of this narrative. For this reason, it is not possible to make a lion a wolf or a bear, just as a watermelon is made into a pear in a tale, and it is necessary to adhere to the symbolic function of some motifs in the narrative tradition within these core narratives. In short; it can be said that the narrative core of the four tales discussed above is the tale of "Lion's Milk" and that other tales are formed around the motif of "bringing lion's milk", and that with the effect of the transmitter, other tales are added to this core narrative over time, the tales become layered and more than one tale is formed around a motif.